

WORK IN PROGRESS

Effectief Engels uitspraakonderwijs*Aanleiding*

Uit een onderzoek dat ik in 2010 uitvoerde in het kader van ICLON Leiden (verder uitgewerkt in Van Hattum & Rupp, 2014), bleek dat zowel op middelbare scholen als op lerarenopleidingen uitspraak nog geen standaardonderdeel is van het curriculum; dat terwijl Engels, behalve een kernvak in de bovenbouw, sinds 2014 ook een kernvak in de onderbouw van het voortgezet onderwijs is. Via Dudoc-Alfa (<http://vakdidactiek.nl/dudoc-alfa/>) heb ik de kans gekregen om onder begeleiding van prof. dr. Mike Hannay and dr. Laura Rupp te onderzoeken of het mogelijk is een effectieve onderwijsdidactiek voor uitspraakonderwijs in de onderbouw van het voortgezet onderwijs te ontwerpen.

Recent heeft de Stichting Leerplan Ontwikkeling (2012) opdracht gekregen om tussendoelen voor kernvakken te ontwikkelen. Voor Engels zijn er concept-tussendoelen opgesteld voor vijf vaardigheden: *Luisteren, Lezen, Gesprekken voeren, Spreken en Schrijven*. Deze tussendoelen zijn geformuleerd als can-do statements. Voor uitspraak wordt als norm gesteld dat deze ‘duidelijk verstaanbaar [is]’; (voor vwo ERK B₂) ‘zelfs met een accent en met af en toe een verkeerd uitgesproken woord’; (voor havo ERK B₁) ‘ondanks een hoorbaar accent [waarbij] luisteraars af en toe om herhaling moeten vragen omdat de uitspraak van een aantal woorden het begrip in de weg staat’. In de concept-tussendoelen wordt een adequate uitspraak dus als van belang aangegeven.

Probleemstelling en onderzoeksvragen

Behalve dat de tussendoelen om aandacht voor uitspraak vragen, heeft wetenschappelijk onderzoek aangetoond dat een voor spreker en luisteraar begrijpbare uitspraak essentieel is voor succesvolle communicatie in het Engels. Iemand met een goede grammatika maar zwakke uitspraak is veel slechter te begrijpen dan omgekeerd (Jenkins, 2000). Er zijn diverse voorbeelden hoe een verkeerde uitspraak heeft geleid tot economisch nadeel en internationale aanvaringen (Rupp, 2013). Sprekers met een buitenlands accent worden tevens als minder betrouwbaar en professioneel beoordeeld (Van den Doel, 2006). Desondanks wordt er in het voortgezet onderwijs nauwelijks aandacht aan Engelse uitspraak besteed. Hier zijn verschillende redenen voor: het centraal eindexamen toetst alleen leesvaardigheid (Van Hattum & Rupp, 2014), er is volgens de docenten geen bruikbaar lesmateriaal voor lange-termijn instructie verwerkt in leergangen (Krooshof & Andringa, 2011), en docenten hebben onvoldoende zelfvertrouwen wat betreft hun eigen uitspraak (Fraser, 2011). De centrale onderzoeksvraag van mijn onderzoeksproject is daarom:

Wat zijn de karakteristieken van effectief uitspraakonderwijs voor leerlingen en docenten in het voortgezet onderwijs?

Het project onderzoekt de effectiviteit van een innovatieve vorm van uitspraakonderwijs die enerzijds rekening houdt met de huidige functies van de Engelse taal en de gepercipiëerde behoeftes van de gebruikers en docenten van het Engels, en anderzijds uitspraak-

onderwijs goed verankert in het taalvaardigheidsonderwijs. De effectiviteit van de nieuwe vorm van uitspraakonderwijs wordt getoetst in twee deelstudies, waarvan de eerste hier besproken wordt.

Beide deelstudies worden aan het Scala College in Alphen aan de Rijn uitgevoerd. Het Scala College is een middelbare school met alle onderwijsniveaus, waarbij vmbo-t, havo en vwo ook een tweetalige optie hebben. Met het oog op de tussendoelen zal het onderzoek in de onderbouw plaatsvinden.

Studie: methode en proces

De eerste studie heeft betrekking op de inhoud van het uitspraakonderwijs. Factoren die al geïdentificeerd zijn als relevant voor de verwerving van het klanksysteem van een tweede taal zijn onder meer ‘gemarkeerdheid’, ‘frequentie’, ‘vergelijkbaarheid’ en ‘fonetische saillantie’. Dit project onderzoekt een andere mogelijke factor: subjectieve saillantie (Auer et al., 1998). Het gaat hierbij om klanken die L₂-leerders zelf als saillant percipiëren. Zo wordt de uitspraak van /θ/en /ð/ door Nederlanders vaak als extreem saillant ervaren, terwijl native speakers van zowel Brits als Amerikaans Engels veel vergevender zijn ten opzichte van die fouten. Sterker nog, /θ/ en /ð/ substituties zijn veelvoorkomend in accenten in zowel de UK als de VS.

De verschillende factoren voorspellen een verschillende volgorde in de verwerving van aspecten van de Engelse uitspraak. Om de waarde van ‘subjectieve saillantie’ te toetsen worden van klassen experimentele groepen gevormd. Zij krijgen aspecten van de uitspraak van het Engels in verschillende volgorde aangeboden.

Om de inhoud van het onderwijs te bepalen is het afgelopen jaar een context- en probleemanalyse uitgevoerd via vragenlijsten en interviews met docenten Engels en leerlingen van het Scala College. Er is een sociolinguïstisch profiel opgesteld van zowel de docent

als de leerling, in de lijn van Erling (2004) die eenzelfde soort onderzoek naar studenten aan die Freie Universität Berlin verrichtte. Maar voor het eerst is dat niet alleen om te meten wat de taalkundige achtergronden zijn van de klassikaal betrokkenen in het middelbaar onderwijs, maar ook om aan de hand van de profilering te kijken naar de benodigde onderwijsdidactiek en -inhoud. Op basis van het ontstane sociolinguïstische profiel wordt een handboek uitspraakonderwijs ontworpen dat aansluit en inspeelt op de tegenwoordige lingua franca-functie van het Engels en de behoeften en attitudes van huidige generaties taalgebruikers (Edwards, 2014). Hierbij wordt samengewerkt met uitspraakdeskundigen aan de VU; de deelnemende docenten krijgen een training over uitspraakonderwijs en ontwikkelen leeractiviteiten op basis van beproefd materiaal, zoals van o.a. Rupp (2013), Walker (2010) en Celce-Murcia e.a. (2006).

Eerste resultaten

Het sociolinguïstisch profiel van de docenten laat een interessante dichotomie zien. Alle betrokken docenten gebruiken het Brits Engels als standaard voor zichzelf, wat ook de variant is die het meest voorkomt in het Engels onderwijs in Nederland. Maar wat zij voor hun leerlingen als meest nuttig en bruikbaar zien, is een algemener Engels, dat niet te duiden is als specifiek gebonden aan een cultuur. Aangezien de docenten gebruik maken van een leergang in de onderbouw met Received Pronunciation als standaard, blijft deze lingua franca-functie van het Engels ongebruikt in de klas. In interviews na de profilering laten de docenten ook duidelijk merken dat voor hen het primaire doel is een leerling af te leveren die een ‘verstaanbaar, breed inzetbaar Engels’ spreekt; geenszins is voor hun het doel native-like sprekers op te leiden.

De leerlingen uit de sample-groep geven hetzelfde aan. Met name havoleerlingen willen

het liefst een ‘verstaanbaar Engels spreken’, welke soort het is maakt niet uit. Enkele redenen die ze daarvoor geven zijn dat ‘we toch in Nederland blijven’, ‘je moet niet klinken als iemand die je niet bent’ en ‘dat Engels wat we leren is moeilijk, en als ik in het buitenland ben verstaan ze me toch wel’. Vwo-leerlingen hebben wel meer een voorkeur voor Brits Engels, maar slechts omdat ze het een ‘mooie taal’ vinden, ‘het klinkt zo leuk’. Als er wordt gevraagd of het ook het meest nuttig is om Brits-Engels te leren, zijn de leerlingen veel minder overtuigd, en hebben ook zij meer de voorkeur voor een algemener Engels.

Relevantie

Dit is de eerste studie die sociolinguïstisch profileren gebruikt voor curriculumontwikkeling met betrekking tot uitspraakonderwijs op een middelbare school. Dit instructiemodel zal in schooljaar 2015/2016 worden gebruikt en waar nodig aangepast, in het kader van Educational Design Research. Vervolgens zal de daaruit voortkomende versie worden toegepast in 2016/2017; gedurende dat schooljaar worden ook de eerste resultaten qua veranderingen in uitspraak en taaleigenaarschap verwacht. Aan de hand van die resultaten zal een definitieve versie worden geproduceerd die in 2017/2018 als standaard gebruikt zal worden op het Scala College.

JOHAN VAN HATTUM (VU Amsterdam en Scala College, Alphen aan den Rijn).
E-mail: <j.w.p.hattum@vu.nl>

LITERATUUR

Auer, P., Barden, B., & Grosskopf, B. (1998). Subjective and objective parameters determining ‘salience’ in long-term dialect accommodation. *Journal of Sociolinguistics*, 2, 163–187.
Celce-Murcia, M., Brinton, B., & Goodwin, J. (1996). Teaching pronunciation: A

- Reference for Teachers of English. Cambridge: Cambridge University Press.
Edwards, A. (2014). English in the Netherlands; Functions, forms and attitudes. Cambridge: University of Cambridge (Ph.D. dissertation).
Erling, E. (2004). Globalization, English and the German University classroom: A sociolinguistic profile of students of English at the Freie Universität Berlin. Edinburgh: University of Edinburgh (Ph.D. dissertation).
Fraser, H. (2011). Teaching pronunciation: A handbook for teachers. Sydney: Department of Education and Training, TAFE, NSW.
Jenkins, J. (2000). The phonology of English as an international language. Oxford: Oxford University Press.
Krooshof, K., & Andringa, H. (2011). Ai ken spiek Inglisj. Praktijkgericht onderzoek COL-UU, o.b.v. Rick de Graaf, Universiteit Utrecht. Geraadpleegd op 28 februari 2014, op <<http://igitur-archive.library.uu.nl/student-theses/2011-0829-200739/PGO%20Kim%20en%20Hanneke.pdf>>.
Rupp, L. (2013). Uitspraakgids Engels voor Professionals. Amsterdam: VU Uitgeverij.
Stichting Leerplanontwikkeling. (2012). Concept Tussendoelen Engels havo-vwo. Geraadpleegd op 21 februari 2014, op <www.slo.nl/downloads/documenten/tussendoelen-engels-havo-vwo-onderbouwvo.pdf>.
Van den Doel, W.Z. (2006). An evaluation of native-speaker judgements of foreign-accented English. Utrecht: LOT.
Van Hattum, J., & Rupp, L. (2014). English: Taught or Caught? In R. van den Doel & L. Rupp (eds.) *Pronunciation matters; Accents of English in the Netherlands and elsewhere*. Amsterdam: VU Press.
Walker, R. (2010). Teaching the pronunciation of English as a lingua franca. Oxford: Oxford University Press.

GESIGNALEERD

Jan H. Hulstijn (2015), *Language proficiency in native and non-native speakers; Theory and research*. Amsterdam: John Benjamins Publishing Company. Isbn 9789027213242, 195 blz.

Taalvaardigheid van moedertaal- en niet-moedertaalsprekers, dat lijkt een onderwerp dat zowel voor de moedertaaldocent als de vreemde- en tweede-taal-docent van het grootste belang is. Er zijn talloze vragen waarop men graag een antwoord zou zien. Wat is de relatie tussen taalvaardigheid in de moedertaal en taalvaardigheid in een vreemde taal? Kan een leerling die zeer vaardig is in de moedertaal die vaardigheid gebruiken bij het verwerven van een vreemde taal? Kan een leerling die geringe vaardigheid heeft in de moedertaal ooit vaardig worden in een vreemde taal? Moet de moedertaalspreker de norm zijn waaraan de niet-moedertaalspreker zich moet conformeren? Kan men niet-moedertaalsprekers beoordelen op de mate waarin zij zich aan de moedertaalspreker hebben geconformeerd? Aan welke moedertaalspreker (bijvoorbeeld hoog- of laagopgeleid) moeten zij zich conformeren? Zijn alle moedertaalsprekers wel vaardig in hun eigen taal? Geldt dit voor alle deelvaardigheden, de receptieve zowel als de productieve, de mondelinge zowel als de schriftelijke? Het zou naïef zijn te veronderstellen dat een auteur op al dit soort vragen een ondubbelzinnig antwoord zou kunnen geven; men moet al dankbaar zijn als deze aangeeft hoe men naar antwoorden op zoek kan gaan.

De titel van Jan Hulstijns boek – *Language proficiency in native and non-native speakers; Theory and research* – is veelbelovend. Zoals de

ondertitel aangeeft, bestaat het boek uit een theoretisch deel en een deel waarin onderzoek aan de orde komt. Het eerste hoofdstuk is gewijd aan wetenschappelijk onderzoek in het algemeen; de lezers die hopen op kant-en-klare antwoorden op hun vragen over taalvaardigheid merken direct dat ze die niet zullen krijgen. De auteur kiest niet voor een empirische of rationalistische benadering maar voor een compromis: een kritisch-rationalistische benadering. In deze benadering probeert de onderzoeker te bewijzen dat hypothesen onjuist zijn, niet dat ze correct zijn; ook moet de onderzoeker zich ervan bewust zijn dat ‘beginner’ en ‘gevorderde’, maar ook ‘grammatica’ en ‘lexis’ concepten zijn. Aan het einde van het eerste hoofdstuk vat de auteur zijn ideeën over wetenschappelijk onderzoek samen: we kunnen de waarheid slechts benaderen, er zijn geen feiten maar waargenomen verschijnselen, er zijn geen meningen maar hypothesen.

Het tweede hoofdstuk gaat over de noodzaak van een theorie van taalverwerving; noch de generatieve school, die zich vooral op de inzichten van Chomsky baseert, noch de *usage based school*, die ervan uitgaat dat een kind de moedertaal leert door blootstelling aan taalgebruik, zijn afdoende om taalverwerving te kunnen begrijpen.

In het derde en vierde hoofdstuk van het theoretische deel presenteert de auteur zijn theorie van *Basic Language Cognition* (BLC) en